

حوزه‌های علمیه و فضای مجازی، تهدیدها و فرصت‌ها

سردبیر - عبدالرضا ایزدپناه

امام صادق علیه السلام: إِنَّ الْمُؤْمِنَ فِي زَمَانِ الْقَائِمِ وَهُوَ بِالْمَشْرِقِ
لَيَرَى أَخَاهُ الَّذِي فِي الْمَغْرِبِ، وَكَذَا الَّذِي فِي الْمَغْرِبِ يَرَى
أَخَاهُ الَّذِي فِي الْمَشْرِقِ.^۱

امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «مؤمن در روزگار قائم علیه السلام، در
مشرق است و برادرش را در مغرب می‌بیند و همین گونه کسی
که در مغرب است، برادرش را در مشرق می‌بیند.»

خویش دارد، پرداخته است. آنچه را که ما امروز فضای مجازی می‌گوییم آخرین دستاورد بشر برای استخدام توانایی‌های نهاده در منظومه بیکران و شبکه وجودی انسان است؛ بر این اساس نه تنها نامیمون نیست، بلکه فرصتی بهینه و گامی بزرگ برای عینیت‌یافتن حقایق و لایه‌های ناشناخته دیگر سلوک و معرفت و توان و ظرفیت انسان است.

فضای مجازی را می‌توان قوه جدید در کنار دیگر قوای انسان قرار داد و فرا ابزاری برای گسترش و سرعت تلاش‌های انسانی در رسیدن به اهدافش دانست، که تا کنون سه قوه اصلی و اساسی نقش‌گذار در تکامل انسان و تحقق مقام خلافت الهی او را گسترده و شکوفا کرد؛ شئون قوه عقل مانند: وهم، خیال و خرد جزئی را در استخدام گرفت و دامنه و پهنه زندگی و نقش‌گذاری‌شان را افزون کرد؛ افق دید و شنید قوه باصره و سامعه را گسترش داد؛ گوش و چشمی را که از صوت و صورت نزدیک بهره می‌برد؛ دید و شنود جهانی داد. از بار و وبال نوار و دیسک بر امواج و فضای ابری نشانند. فضایی که با هزاران داده، کتاب و نوشته، طرح و ایده، فیلم و نمایشگاه، اندیشگاه و اندیشکده پژوهشیان و پژوهشکده و هرچه که بخواهی و بخواهند زندگی می‌کند؛ دیگر مانند نوار و صدا و سیما یک‌طرفه نیست چند سویه است. در هر کجا که

آدمی از آغاز هبوطش به زمین، ناگزیر و به فطرت خویش در پی فرمانروایی بر طبیعت و جستن ابزارها و کاربست‌هایی برای تسخیر آن بوده است؛ برای این که کمال و رفاه و سعادت انسانی در رهایی از تنگنای طبیعت و استخدام ظرفیت‌های این کره خاکی است. ادیان نه تنها این مهم را روا دانسته‌اند، بلکه وظیفه بایسته و ساختاری انسان شمرده‌اند؛ چراکه پیشرانی انسان بر دیگر پدیده‌ها و آفریده‌های هستی در همین بهره‌برداری بهینه و بیکران از توانمندی‌های طبیعت برای رسیدن به کمال مطلوب است، از همان گاهی که خداوند به آدمی تعلیم اسماء بداد و کارگزاران هستی را فرمانبر او کرد و فرمود: «من برای خویش خلیفه نهادم که در زمین است و قدرت تسخیر و حکمرانی بر هستی و معراج اسماء را به او دادم»، در پرتو چنین توانمندی سترگ است که آدمی هر روز با شناخت و بهره‌برداری از سنت‌های طبیعی به ابزاری نو و کشفی جدید برای بهزیستی و بالندگی خویش دست یافت و افق‌های نوینی از نهان‌خانه هستی را گشود.

جامعه‌پژوهان و تمدن‌کاوان دوره‌هایی را در این زمینه برشمرده‌اند و اکنون بشر از آخرین دوره او که فتح برخی کرات و سیر در ماورای ارض و سیارات دیگر می‌باشد، عبور کرده و به سوی عالم امر و برزخ سرک می‌کشد. انسان امروز در پی نشستن بر بال و بهره‌وری از بارقوه خیال و کمی کردن آن به شگفتی‌های درون انسان که عالم اکبر را در

هستی؟ می‌توانی با صدها دانشمند، فن‌آور، پژوهشی و افراد مورد نظر گفتگو کنی، بهره‌بری و بهره‌دهی، نقش بیافرینی و نقش‌پذیری.

فضای مجازی نزدیک‌ترین و شبیه‌ترین جهان اعتباری به جهان واقعی است، همه پدیده‌های هستی در نظامی حکیمانه در هم تنیده‌اند، هم‌افزایی یا ناهمگونی و تضاحم و تناکح دارند. امتیاز انسان بر دیگر پدیده‌های هستی در این است که اعتباریات، هم در زندگی او و هم فراز و فرودش نقش کلیدی دارند و گاهی نقشی فراتر از حقایق و واقعیات دارند. این فضا امتداد، بنای خلاقیت و اعتبار ماست. از یک سو در خلوت افراد حضور دارد و سرخوردگی‌های فضای واقعی را برطرف می‌کند، موانع و فاصله‌ها را برمی‌دارد، تسهیل‌گر رسیدن به علایق و خواسته‌هاست و از دیگر سو نظام و کشور، عقیده و رویه، آیین و سنت و باورهای یک قوم و ملت را دگرگون می‌سازد؛ چون نوعی مداخله‌گر پنهان است که به صورت میانجی میان محرک و پاسخ در درون فرد رفتار و عمل می‌کند و واکنش عینی او را شکل می‌دهد؛ می‌تواند سکوی پرتاب انوار و معارف الهی در سپهر افکار، اندیشه‌ها و خواسته‌های جهان باشد یا سکوی پرتاب اوهام شیطانی و نابودی نسل بشر گردد.

فضای مجازی پهنای باند عروج و نزول انسان را، دورکرانه و فرامادی نموده و گستره اثرگذاری و پژواک فکر و سخن او را جهانی کرد و انسان می‌تواند اندیشه و هنر و ایده و

خواسته‌هایش را بر بال امواج و فرافیزیک با هر که بخواهد به شور بگذارد و بهره‌ها برد و دهد. فضای مجازی امروز برخی از شئون خواب و خواب‌دیدن‌ها و پرواز و تلاش نفس در عالم خیال متصل را ابزارمند کرده است و تا بهره‌برداری همه سنین در همه جا، فرود آورده است. به گاه خواب که بدن ما بر تخت افتاده است، نفس ما با حرکت بر بال رؤیا و خیال متصل می‌تواند به همه پهنای زمین برود و با هر آن که بخواهد گفتگو کند و همان اهدافی را که در واقعیت در پی آن بود بهتر و زودتر، شفاف‌تر و دلپذیرتر انجام دهد؛ فضای مجازی، نیز در کار انجام چنین نقش‌دهی در عالم بیداری به انسان است و می‌رود که انسان را به جایی برساند که بشود «جهانی بنشسته در گوشه‌ای».

این که از هوش مصنوعی در ترور شهید فخری‌زاده بهره‌برداری می‌شود نشان می‌دهد ما وارد آینده‌ای شده‌ایم که حکمرانی فضای مجازی می‌تواند بخشی از واقعیات را در سیطره خویش بگیرد.

امروز جنگ الکترونیک، سایبری و پیچیده‌تر از آن از بین بردن زیرساخت‌های شهری، نظامی، فرهنگی و سرعت اطلاعات و جاسوسی از طریق حکمرانی بر فضای مجازی است. برای همین، هر ملت و آیینی که برای حکمرانی فضای مجازی برنامه‌ریزی نکنند، مغلوب حکمرانان فضای مجازی خواهد شد. فضای مجازی یک تکنولوژی نرم اجتماعی است که بر هویت انسان حکمرانی می‌کند

نجات‌دهنده از ظلم و ستم و آمال مستکبران است، در هر دوره با جامعیتی که دارد می‌تواند با بهره‌برداری از دست‌آوردهای بشری پیش‌ران باشد. فضای مجازی می‌تواند هم رقیب و بالاتر، دشمن جدی برای نقش‌گذاری حوزویان باشد و هم یار و کمک‌کاری کارآمد و تأثیرگذار در انجام وظایف و رسالت انبیایی؛ چراکه یک واقعیت است و با واقعیات نمی‌توان برخورد سلبی کرد. «مَنْ صَارَ الْحَقُّ صَرَعَهُ»^۲ هر کس با حق و واقع در افتد، به خاک افتد و شکست بخورد».

عالم و فقیه و مبلغ دینی، مکلف است برای انجام وظایفش؛ زمان، سنت‌ها، اقتضائات، مزاج جامعه و عوامل تأثیرگذار بر جوامع و جهان را بشناسد؛ چراکه بدون شناخت دقیق کارکرد فضای مجازی و حکمرانی بر آن، نمی‌تواند رسالت خویش را به درستی انجام دهد و در باتلاق اشتباهات و هجمه‌ها گرفتار می‌آید. امام صادق (علیه السلام) فرمود: «الْعَالَمُ بِزَمَانِهِ لَا تَهْجُمُ عَلَيْهِ اللُّوَابِسُ: شبهات رهن به دانشوری که زمانه خود را بشناسد هجوم نمی‌آورد».^۳ فضای مجازی شگفتانه‌هایی از فرصت، برای انجام بهینه مأموریت‌های حوزوی به حوزه‌های علمیه داده است. هر حوزوی و عالم دینی می‌تواند در خلوت خویش، جهانی بیندیشد و در میدانی به کرانه جهان پیام‌وزد و بیاموزد و برای انجام رسالت جهانی و وراثت انبیایی‌اش بدون رنج سفر و هزینه‌های سنگین با ده‌ها و هزارها مراکز تبلیغی بین‌المللی و دانشگاه‌های جهانی، با

و شش ساحت دانش، بینش، انگیزش، نگرش، منش و کنش او را تغییر می‌دهد. دنیا به سرعت به سوی شهر هوشمند و دنیای هوشمند جلو می‌رود و دیری نپاید که عصر مجازی و چهارمین موج تغییر در جامعه رخ نماید. «متاورس» جلودار این تغییر است و می‌تواند کل فرهنگ جهان و در پی آن مشاغل جامعه را به طور کلی بازآفرینی کند، متاورس فرضیه‌ای از نسل بعدی اینترنت و واقعیتی است که با استفاده از محیط‌های سه بعدی، جایگزین زندگی واقعی خواهد شد. برای همین است که جهان سلطه در پی سبقت همراه با سیر و سفر و کاوش در آسمان‌ها و پژوهش در موجودات فرا مادی و درون انسان و قوای آن را شروع کرد و در شناخت جن، حقیقت طی‌الارض و مفاهیم متعالی دینی و داده‌های راهگشای آمده در دانش عرفان، هندو، بودا و اسلام را هزینه‌هایی بسیار کرد تا به داده‌ها و توانایی‌هایی خارج از فهم کنونی رسید. اکنون با بهره‌وری از آن داده‌ها و توانمندی‌های شگفت‌انگیز از راه فضای مجازی سلطه خویش را بر جهان استمرار می‌بخشد؛ گویا نرم‌افزارهایی با استفاده از هوش مصنوعی در دست ساخت است که نمودی از توان کن فیکون انسان را برمی‌نماید.

در جهان کنونی، اقتدار هر مکتب و ملت و دین و آیین به اندازه‌ای است که بر فضای مجازی حکمرانی دارد و اسلام که دین فطرت و انسانیت و جامع و کمال‌بخش انسان و

بهترین استادان بین‌المللی، پژوهشگاه‌های مجهز به بهترین کتابخانه‌ها و خدمات پژوهشی و اندیشکده‌های اثرگذار تعامل برقرار کند و تأسیس نماید و چونان جهان واقعی نقش وراثت انبیایی‌اش را انجام دهد، آفرینه‌های خود را در نمایشگاه‌های جهان بین به نمایش گذارد و بر بام زمین با اندیشه‌وران و اندیشه‌گاه‌ها و فرهنگ‌های گوناگون به گفتگو و کشف حقیقت بپردازد. از هر کجای عالم که بخواهد طلبه، استاد، دانشجو و آموزگار جذب کند و پردیس‌های دانشی، آموزشی، پژوهشی، هنری و فنی جهان گستر راه اندازد. هویت بی‌مکانی و فرا زمانی فضای مجازی فرصت‌های زمانی و مکانی بی‌مرز و مکان‌های بی‌هزینه در هر جای جهان را به ما داده است. شاید زمانی برسد که خانواده مجازی از ملیت‌های مختلف داشته باشد و طرحی نو در زیست خانوادگی و سبک زندگی در اندازد، آن هم خانواده‌ای به پهنای زمین، حوزه‌های علمیه با راهبردهایی؛ چونان «فَتَمَثَلْ هَا بَشْرًا سُوِيَا»^۴ و با تأویل عرفانی‌اش «أَنَا أَيْكُ بِه قَبْلُ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ»^۵ کار آصف برخیاپی کند و از کار کرد طی الارض و قدرت ابدال و توانایی‌های تصرف در لایه‌های موت و حیات را که عارفان واصل داشته و دارند که آغاز بهره‌برداری، گسترش و نهادینه شدن آن در زندگی انسان با شروع و ظهور فرج آغاز خواهد شد؛ طرحی نو در اندازد و به بهره‌وری از اعتباریات عقل بر بال فرازمین

برسد و فضای مجازی را که اکنون با سه کار بست حس، خیال و وهم فعالیت می‌کند. به گفته یکی از حکیمان و عارفان - به کار بهره‌وری از توانایی‌های بی‌کرانه اعتبار عقلی برسد و دیگر نیازی به تصویرپردازی نباشد و تصویر و تصورات حائلی میان ما و تمتع‌انمان نگردد و لذت‌های مان پرتوی از لذت‌های بهشتی شود و به اوج خود برسد؛ که قابل قیاس با جهان اعتباری حاضر نخواهد بود و این تنها با داده‌های عرفان، حکمت ولایی و شیعی و شناخت و کارکرد مُلک سلیمانی و قدرت آصف برخیاپی امکان‌پذیر خواهد شد و پرچم «أَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ» بر بام جهان مجازی و فیزیکی به اهتزاز در خواهد آمد و آن خورشید مغرب با طلوعش همه هستی را پر از نور و سرور و عدل و داد خواهد کرد و آرزوی همیشگی مان «مَتَى تَرِدُ مِنَّا هَلِكُ الرَّيْوِيَّةُ فَتَرَوِي» و «مَتَى تَرَانَا وَ تَرَاكَ» به فرجام خواهد رسید. در راستای همین تهدیدها و فرصت‌های فضای مجازی رهبر فرزانه، دیدبان جهان بین و آینده‌نگرمان، ده سال پیش تشکیل «شورای عالی فضای مجازی» را در طراز شورای امنیت ملی فرمان داد و اعضای حقیقی و حقوقی‌اش را نصب کرد و بارها خود، پی گرفت و رهنمودها و راهبردهایی کارگشا و رو به جلو بداد. ولی دریغ و صد دریغ که این اقدام سرنوشت‌ساز، نه تنها دری بسته از فضای مجازی نگشود که با ایجاد امید کاذب، تلاش و خلاقیت‌های دغدغه‌داران

تهدیدها، بایسته‌ها و نبایسته‌های فضای مجازی را برنمودیم و مقوله‌ای بایسته شناخت به نام «دین مجازی» را مطرح کردیم که تفسیر و شناخت آینده پژوهانه آن نقشی بزرگ در انجام درست وظایف حوزویان خواهد داشت. *إن شاء الله.*

پی‌نوشت:

۱. بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۳۹۱.
۲. نهج البلاغه، حکمت ۴۰۸.
۳. ثقة الاسلام کلینی، الکافی، ج ۱، ص ۲۶. حسن بن شعبه حرانی، تحف العقول، ص ۳۵۶. مجلسی، بحارالانوار، ج ۶۸، ص ۳۰۷.
۴. مریم، آیه ۱۷.
۵. نمل، آیه ۴۰.

و فن‌آوران متعهد این میدان، سست و کمرنگ شد و فرمان دقیق دهگانه رهبری و دیگر دستورات‌شان به عرصه عمل در نیامد که اگر همین بند سوم از بندهای دهگانه آمده در حکم رهبری که فرمود: «ارتقای جمهوری اسلامی ایران به قدرت سایبری در طراز قدرت‌های تأثیرگذار جهانی و برخورداری از ابتکار عمل و قدرت تعامل با دیگر کشورها در جهت شکل‌دهی به قواعد و قوانین مرتبط با فضای مجازی در عرصه جهانی با رویکرد اخلاق‌مدار و عادلانه» پیاده می‌شد؛ امروز در میدان‌های گوناگون پیشرو فضای مجازی بودیم. به امید آن روز. از این رو این شماره را، گرچه دیدگاه ویژه حوزه‌های علوم دینی و فضای مجازی کردیم و با نگاهی آینده‌پژوهانه، فرصت‌ها،